

Elegante Poelruiter steeds vaker waargenomen

De in ons land vrij zeldzame Poelruiter wordt vaak omschreven als een kleine Groenpootruiter. Determinatie van de soort is niet echt eenvoudig. Verschillen met een Groenpootruiter zijn onder andere het kleinere formaat als van een Witgat, slankere voorkomen, de donkere, naald-dunne en rechtere snavel en de proportioneel langere poten.

tekening: Roy Slaterus

Broed- en overwinteringsgebieden Poelruiters broeden van eind april tot in augustus in steppe-achtige, open en natte gebieden met korte grasvegetatie langs rivieren en meren. De broedgebieden strekken zich uit van West-Rusland en het oosten van de Oekraïne tot diep in centraal Siberië. Verder oostelijk zijn er nog enkele geïsoleerde broedgebieden tot in NO-China. In de laatste decennia van de 20e eeuw is het broedgebied in noordelijke en westelijke richting uitgebreid, met broedgevallen tot in Polen, Wit-Rusland en Finland. Ook in Roemenië en in Letland zijn met enige regelmaat broedgevallen vastgesteld. De overwinteringsgebieden liggen in Afrika ten zuiden van de Sahara. Kleine aantallen overwinteren in gebieden aan de Middellandse Zee, rondom de Rode Zee, in het zuiden van Azië, Indonesië en Australië. De totale populatie wordt geschat op ruwweg 400.000 vogels,

waarvan een kwart overwintert in het westen van Afrika.

CNDA en BSP

Alle waarnemingen van Poelruiters in ons land tot 1 januari 1993 zijn door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) beoordeeld. De waarnemingen tot aan deze datum zijn alle opgenomen in *Avifauna van Nederland I* (van den Berg & Bosman, 1999) en worden in dit artikel ter vergelijking gebruikt. Sinds 1 januari 1993 is de soort opgenomen op de lijst van het Bijzondere Soorten Project Niet-broedvogels (BSP) van Sovon.

Minder zeldzaam

Op 30 mei 1957 werd in Philippine voor het eerst een Poelruiter in Nederland gezien, bijna een jaar later volgde nummer twee en opnieuw in Zeeland, een vondst op 3 mei 1958 bij Het Zwin. In

de jaren zestig verschenen Poelruiters regelmatig, maar niet jaarlijks, in ons land (figuur 1, pag.4). Vanaf 1971 wordt de soort jaarlijks gemeld, maar tot de tweede helft van de jaren tachtig ging het doorgaans om minder dan vijf exemplaren per jaar.

Sindsdien is de soort aan een opmerkelijke opmars bezig waarbij enkele jaren eruit springen: 1992 (23 exemplaren /17 waarnemingen), 1994 (32/21), 1997 (31/25) en 1998 (31/19). Relatief schaars was de soort in 1993, mogelijk doordat de Poelruiter sinds 1 januari 1993 niet meer door de CDNA wordt beoordeeld. Het lijkt erop dat het even heeft geduurd voordat het bij waarnemers bekend was dat waarnemingen nu bij het BSP terecht konden. Het bescheiden aantal in 1999 komt door trage inzending van waarnemingen.

De sterke toename van de soort blijkt ook uit het totaal aantal waarnemingen in de zes BSP-jaren: 174 exemplaren, 131 waarnemingen. In de veel langere periode die eraan voorafging (1957-92, 35 jaren) werden in totaal 158 exemplaren gemeld (133 waarnemingen).

In de jaren zeventig en tachtig werd drie maal een groep van drie vogels waargenomen (voorjaar 1972, 1981 en 1988). Sindsdien is dit veel vaker voorgekomen (tien maal in de jaren negentig).

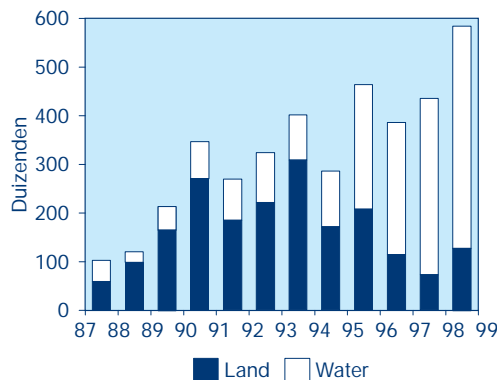
De eerste groep van vier vogels verbleef in augustus 1994 in het Jaap Deensgat in het Lauwersmeer. Ook in augustus 1995 (Eemshaven) en september 1997 (Lepelaarplassen) werden groepjes van vier gezien. De grootste groep Poelruiters tot nu toe bestond uit vijf vogels op 2 juli 1998 in de Ezumakeeg (Fr). In dit gebied werden in dat jaar ook twee maal vier vogel gemeld.

De toename van het aantal gevallen in Nederland valt samen met een west-

Van de redactie

Het zal de aandachtige lezer niet ontgaan zijn dat in het vorige nummer van Sovon-Nieuws verschillende grafieken en kaarten niet tot hun recht kwamen. Problemen met de uitwisselbaarheid van computerprogramma's en een nieuwe wijze van productie waren hiervoor de oorzaak. Wij hopen dat deze problemen met ingang van dit nummer tot het verleden behoren.

De grafiek van overwinterende zwanen, behorend bij het artikel over Watervogels in de Zoete Rijkswateren 1999/2000, wordt in dit nummer herhaald, omdat deze figuur dermate verminkt was dat de essentie niet meer overkwam.

Aantal Knobbelswanen en Kleine Zwanen per winterseizoen in de omgeving van het Veluwemeer/Drontermeer vanaf 1987/88. Weergegeven is het aantal doorgebrachte zwaan-dagen van oktober t/m maart, op het Veluwemeer/Drontermeer (waterplanten) en het agrarisch gebied in de directe omgeving in Flevoland en Gelderland (grasland en oogstresten).

waartse uitbreiding van het broedgebied van de Poelruiter. Voorts spelen de toename van het aantal vogelaars (vooral twitchers), grotere determinatiekennis en verbeterde optische apparatuur (telescopen) een rol.

Verspreiding

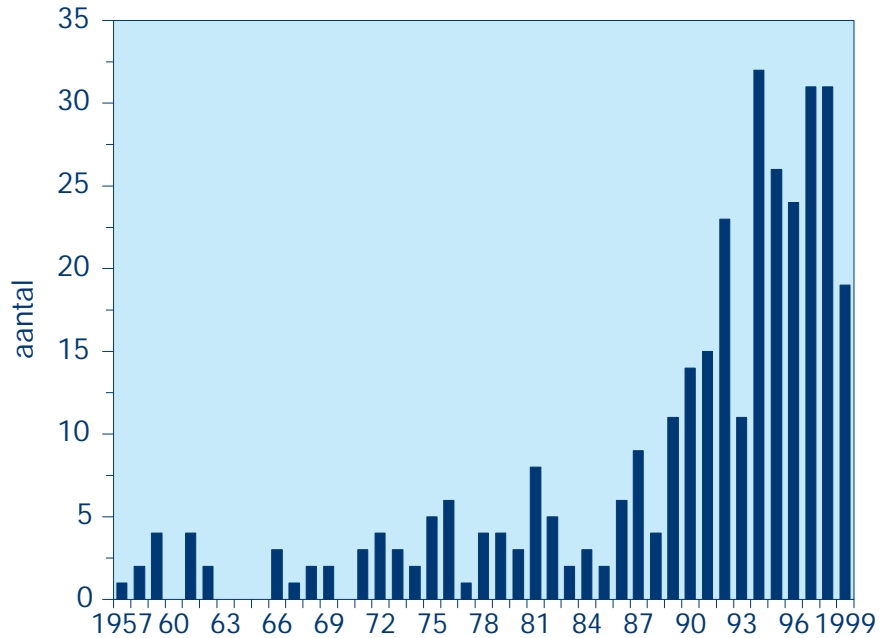
De meeste BSP-waarnemingen stammen uit de noordelijke en westelijke provincies (figuur 2). Enkele gebieden springen er duidelijk uit. In het Rammegors in het Deltagebied zijn in 1994-99 jaarlijks één (1996) of twee vogels gezien. Ze blijven er vaak weken achtereen pleisteren. Op één waarneming in het voorjaar na (maart 1995) zijn de vogels gezien tussen 2 juli en 6 september. Een gebied dat in 1998 enorm in trek was bij Poelruiters - en andere steltlopers - is de Ezumakeeg, een natuurontwikkelingsgebied aan de westkant van het Lauwersmeer. In dat jaar werden hier tussen 6 juni en 20 augustus maximaal vijf vogels gezien, regelmatig werden er 2-4 geteld. Op het Eemshaventerrein zijn vrijwel jaarlijks Poelruiters gezien, soms ook in het voorjaar (april 1993, mei 1994 en 1996).

In vergelijking met de periode 1957-92 zijn in 1993-99 meer Poelruiters waargenomen in de provincies Friesland (toen 5% van alle waarnemingen, nu 19%, vooral dankzij de Ezumakeeg) en Zuid-Holland (10 resp. 18%). Veel minder Poelruiters zijn gezien in Flevoland (24 resp. 5%). In de jaren zeventig, en in mindere mate zestig en tachtig, van de vorige eeuw was Flevoland de provincie om Poelruiters te zien. In maar liefst 18 van de 36 jaren in 1957-92 is de soort hier waargenomen. Provincies die beide perioden relatief veel waarnemingen opleverden (>10%) zijn Zeeland, Noord-Holland en Groningen.

Vanzelfsprekend heeft de overgrote meerderheid van de waarnemingen betrekking op pleisteraars. In de BSP-jaren zijn acht Poelruiters overtrekkend gezien, op één na allemaal op de voorjaars-trektelpost bij uitstek, Breskens. Trekkers werden hier gemeld in 1993 (4 ex. waaronder een duo), 1994, 1996 en 1998. De vroegste werd er gezien op 27 april 1993 en de laatste op 23 mei 1993. De enige trekwaarneming elders viel op 1 mei 1994 in het Lauwersmeer.

Voor- en najaarstrek

Figuur 3 geeft het seizoenspatroon weer voor beide perioden: 1957-92 en 1993-99. De overeenkomst is, dat de soort in ons land met name aanwezig is van april tot september, zelden in maart, oktober en november. Een voorjaarspiek is herkenbaar in april-mei terwijl de meeste vogels tijdens de najaarstrek worden

Figuur 1. Aantal waargenomen Poelruiters per jaar in 1957-1999 (n=336). Waarnemingen uit 1957-92 zijn afkomstig uit de Avifauna van Nederland Deel 1, waarnemingen uit 1993-99 uit het BSP-archief.

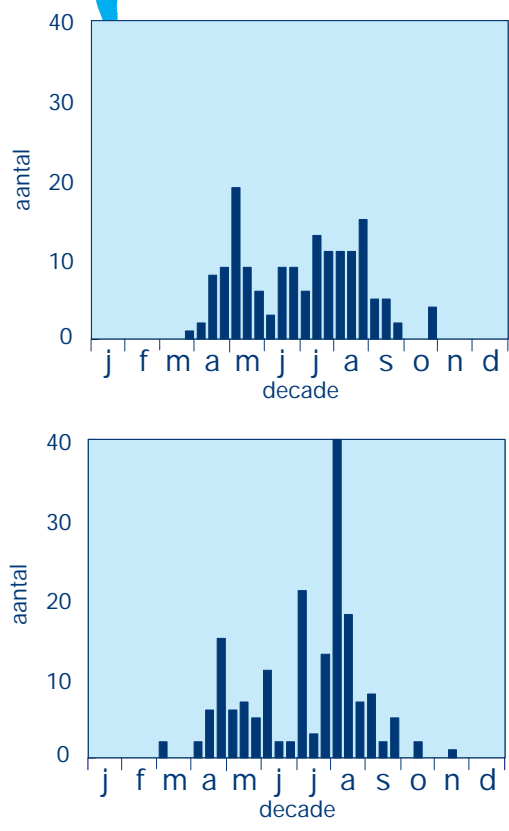
De lijst van contactpersonen in de vorige Sovon-Nieuws is inmiddels achterhaald. In Brabant-Oost heeft Wiel Poelmans zich aangemeld als opvolger van Piet van den Hout. Verder zijn we op zoek naar een opvolger voor André van Kleunen in het district Utrecht. Piet en André: dank voor jullie werk en Wiel: veel plezier gewenst. Verder zoeken we nog steeds een contactpersoon voor Noord-Holland-Noord. Geïnteresseerden uit Noord-Holland en Utrecht worden verzocht contact op te nemen met Arjan Boele op het Sovon-kantoor.

De onderstaande mensen verzorgen de regionale coördinatie en de controle van de formulieren. De post voor de contactpersonen verloopt via het Sovon-kantoor.

- 1 Noord-Holland-Noord: vacant
- 2 Friesland: Dick Schut
- 3 Groningen: Theo Bakker
- 4 Drenthe: Albert Hidding
- 5 Twente: Bé van Kuik
- 6 Overijssel-West: Vincent Martens
- 7 Flevoland: Henny van den Heuvel
- 8 Noord-Holland-Zuid: Patrick Bergkamp
- 9 Zuid-Holland-Noord: Hans Westerlaken
- 10 Utrecht: vacant
- 11 Veluwe: Ton Drost
- 12 Achterhoek: Erik Ernens
- 13 Grote Rivieren: Peter Eekelder
- 14 Zeeland: Alex Wieland
- 15 Brabant-West: Peter Krijnen
- 16 Brabant-Oost: Wiel Poelmans
- 17/18 Limburg: Ran Schols
- 19 Zuid-Holland-Zuid: Hans Mom

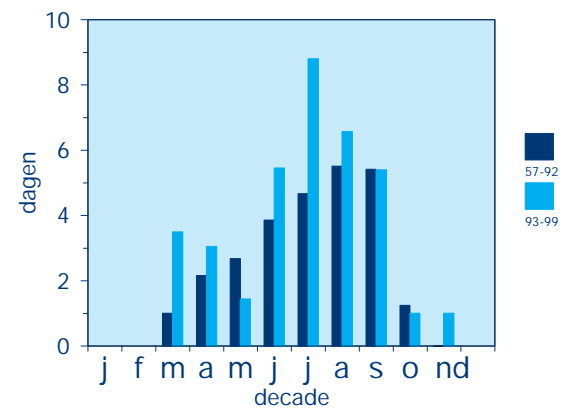
Figuur 2. Verspreiding van de Poelruiter in Nederland in 1993-99.

Figuur 3. Seizoenspatroon van de Poelruiter in 1957-92 (boven, n=158) en 1993-99 (beneden, n=178). Weergegeven is het gemiddeld aantal vogels per maandecade (inclusief een klein aantal overtrekkende vogels, zie tekst). Weergegeven is de eerste dag waarop de soort is aangetroffen.

gezien in juli-augustus. Toch zijn er ook verschillen. In de tweede periode werden de meeste vogels aangetroffen in de laatste decade (tiendaagse periode) van april, terwijl dat voorheen in de eerste decade van mei was. Grotere verschillen zijn er in de zomer. In de BSP-jaren was er een opvallende piek in de eerste decade van juli; deze ontbreekt in 1957-92. Verder is zich recent een duidelijker piek aan het aftekenen begin augustus. In 1957-92 was het verloop in het najaar geleidelijker. De vroegste voorjaarswaarneming betrof een vogel op 5 maart 1995 bij Tholen, de laatste najaarswaarneming een op 16 november 1997 in de Kroon's Polders op Vlieland. Nog niet in de BSP-database opgenomen maar het noemen zeker waard, is het eerste overwinteringsgeval afgelopen winter bij Camperduin (NH). Van 31 december 2000 tot in maart 2001 was hier een Poelruiter aanwezig (Dutch Birding 2001 nr. 2). Normaliter liggen de meest noordelijke overwinteringsgebieden in Tunesië.

Langer pleisterend in najaar
Poelruiters pleisteren in Nederland in het voorjaar korter dan in het najaar (figuur 4). De korte verblijfsduur in het voorjaar (gemiddeld 1-3 dagen) heeft ongetwijfeld te maken met de haast om in de broedgebieden te komen. Een Poelruiter die in nazomer of najaar een geschikt foerageergebied vindt, heeft minder noodzaak om verder te trekken. Het lijkt er zelfs op dat de vogels tegenwoordig (1993-99) nog wat langer blijven pleisteren dan in de voorgaande decennia (nu gemiddeld 5-9, toen 4-6 dagen). In het voorjaar is er geen verschil merkbaar. Gemiddeld over het gehele jaar blijft een Poelruiter momenteel 5,4 dagen pleisteren tegen 3,2 voorheen. Concluderend kan worden gezegd dat de Poelruiter vanaf het eind van de jaren tachtig van de 20e eeuw duidelijk minder zeldzaam is geworden. Met momenteel 20-30 exemplaren per jaar is het een echte uitdaging er één te vinden tussen de vele honderdduizenden steltlopers die ons land jaarlijks aandoen.

Figuur 4. Verblijfsduur van de Poelruiter in twee verschillende perioden: 1957-92 (n=158) en 1993-99 (n=178).

Handleiding Gierzwaluw-inventarisatie

Gierzwaluwen zijn niet eenvoudig te inventariseren. De aantallen broedparen die in het verleden zijn vastgesteld, zijn bijna allemaal gebaseerd op tellingen van rondvliegende vogels. Door hun verborgen leefwijze is van nestgedrag en reproductie van Gierzwaluwen in Nederland weinig bekend. Het controleren van het broedsel, zoals noodzakelijk voor het nestkaartenproject van Sovon, is niet van gevaar onbloeit. Met het uitbrengen van de publicatie *Apus apus Anno 2000* is een nieuwe stap gezet om het inventariseren van Gierzwaluwen te vergemakkelijken. Het is een goed initiatief van de Stichting Gierzwaluwenwerkgroep Nederland om inventariseerders hiermee over de drempel te helpen. De uitgave behandelt behalve de veel toegepaste (maar minst nauwkeurige) werkwijze voor het tellen van Gierzwaluwen, het inventariseren van bezette broedplaatsen en inkijkposten, ook de nacontrole. Als inkijkposten worden aangemerkt natuurlijke nesten die zichtbaar zijn en speciaal voor het inkijken ingerichte nestkasten. De keuze voor alleen dit soort controles wordt ingegeven door de gedachte dat de broedsels hierdoor niet worden verstoord. De handleiding bevat tal van tips voor elke methode, die het gierzwaluwenonderzoek vergemakkelijken, en tot een zo goed mogelijk resultaat kunnen bijdragen. Als hulpmiddel is de uitgave voorzien van ingevulde voorbeelden van een notitiekaart, de Sovon Nestkaart, een inventarisatie-, een nacontrole-, en een telkaart voor vliegende Gierzwaluwen. Met deze handleiding is een onmisbare hulp verschenen voor het efficiënt en op gestandaardiseerde wijze verzamelen van gegevens van broedende Gierzwaluwen.

Informatie: M.H. Andriessen, Fidelio-laan 68, 1183 PN Amstelveen. 020 645 5207.
E-mail: jonker.andriessen@wxs.nl

Mourmans-Leinders, M. 2000. *Apus apus Anno 2000*. Handleiding voor het inventariseren van Gierzwaluwen op afstand en bij inkijkposten. Stichting Gierzwaluwenwerkgroep-Nederland, Roosendaal. 24 p.